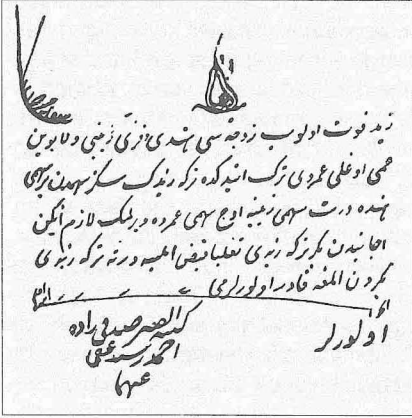

Ahmed Resid Efendi'nin bir fetvası
(İlmîyye Sahnâmesi, s. 587)

ki iddialar, gerekse Kasım 1823'te mülâzımlar arasında yapılan ruûs* imtihanından sonra bazı haksızlıklar yapıldığı tarzındaki şikâyetler üzerine 25 Eylül 1823'te azledildi (Cevdet, XII, 83). Bundan sonraki hayatını Rumelihisarı'ndaki yalısında geçiren Ahmed Resid Efendi, 20 Ekim 1834'te vefat etti; vasiyeti üzerine Eğrikapı civarındaki Toklu Dede Mezarlığı'na defnedildi.

Derin bir fıkıh bilgisine sahip olan, ancak kaynaklarda herhangi bir eserine rastlanmayan Ahmed Resid Efendi'nin şeyhülislâmlığı on bir ay kadar sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, Târih, XII, 56, 83; Devhatü'l-meşâ-yih, s. 127-128; İlmîyye Sahnâmesi, s. 586-587.

MEHMET İPŞİRLİ

AHMED RIDVAN

Hamse sahibi divan şairi.

Doğum tarihi belli değildir. Kendi ifadesinden Ohrili olduğu anlaşılmaktadır. Tütünsüz veya Bîduhan lakabıyla da anılır. Resmî kayıtlarda baba adının Abdullah olarak belirtilmesi devşirme olduğunu düşündürmektedir. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî devirlerinde yaşamış, defterdarlık ve sancak beyliği yapmıştır. *İskendernâme*'sinde ve *Divan*'ında Moton Seferi'ne (906/1500) katıldığını, kaleye sancak diktğini bildiren Ahmed Rıdvan'ın bu sırada sancak beyi olduğunu kaynaklar da doğrulamaktadır. Ayrıca II. Bayezid'e sunduğu bir kasidede sırasıyla Karahisar, Hamîd, Teke,

Karaman ve Ankara sancak beyliğinde bulunduğunu belirtmektedir (bk. *Divan*, vr. 346^b-347^b).

Divanındaki bazı şiirlerden ve *Heft-peyker* adlı mesnevisinden anlaşıldığına göre, II. Bayezid'in şehzadeleri Ahmed ile Selim arasındaki taht mücadelesinde Ahmed tarafını tutmuş, Selim'in tahta geçmesiyle de görevinden uzaklaştırılmıştır (bk. *Divan*, 327^b-328^a, 328^b-329^b). Bununla birlikte II. Bayezid devrinde kendisine mülk olarak verilen Diemetoka'daki Ahmed Fakihlû (Ece) köyü, Selim zamanında da onun adına kayıtlıydı. Şehî'nin, "Padişah sancağın çeker pek ağır dirliklü bey idi" demesine bakılırsa, Kanûnî zamanında eski itibarına kavuştuğu söylenebilir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber eldeki bilgilere göre 1528-1538 yılları arasında Edirne'de öldüğü sanılmaktadır. Ayrıca Edirne'de Ağaçpazarı semtinde kendi adıyla anılan bir medresesi bulunduğu ve buranın XVIII. yüzyılın başlarında öğretime açık olduğu bilinmektedir.

Eserleri. Ahmed Rıdvan 27.000 beyit tutarında altı mesnevi ile hacimli bir divan yazmıştır. Kaynaklarda **hamse*** sahibi şairler arasında zikredilen Ahmed Rıdvan'ın mesnevilerinden *İskendernâme* ve *Hüsrev ü Şîrin*'ini, tezkirelerde mesnevi nâzımı olarak adına rastlanmayan Hayâtî mahlaslı bir şair kendine maletmiştir. Ayrıca, elde yalnız Hayâtî mahlaslı nüshaları bulunmasına rağmen *Mahzenü'l-esrâr* ile *Heft-peyker*'in de Ahmed Rıdvan'ın eserleri olabileceğini araştırmalar göstermektedir (bk. Ünver, *TTK Belleten*, s. 73-125).

1. *Divan*. Kaside, mesnevi, terkibi-bend, gazel ve kıta olmak üzere toplam 1044 şiir ile altmış sekiz beyitten ibaret bu eserin bilinen tek yazması Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ndedir (nr. B 32). 2. *İskendernâme*. Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinden faydalanılarak 904'te (1499) kaleme alınmıştır. Yaklaşık 8300 beyit olan bu mesnevinin bir yazması Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndedir (M. Çon, nr. B 20). Hayâtî mahlaslı nüshası ise Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Agâh Sırrı Levend Yazmaları, nr. 369/3). 3. *Leylâ vü Mecnûn*. 4250 beyit kadar olduğu tahmin edilen bu mesnevi, yer yer serbest tercüme yoluyla Nizâmî'nin aynı adlı eseri örnek alınarak 1499-1502 yılları arasında yazılmıştır. Eksik olan tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Agâh Sırrı Le-

Ahmed
Rıdvan'ın
Heft-peyker
mesnevisinin
ilk sayfası
(İÜ Ktp., TY,
nr. 7575, vr. 1^a)

vend Yazmaları, nr. 414). 4. *Hüsrev ü Şîrin*. Şeyhî ve Nizâmî'nin aynı addaki eserlerinden faydalanılarak 907 (1502) yılında tamamlanan eser, şairin ifadesine göre 6308 beyittir. Ancak Berlin yazması 4946, Gotha nüshası ise 5700 beyit kadardır. Rıdvan mahlaslı iki yazması Gotha ve Berlin kütüphanelerinde bulunmaktadır (bk. bibl. W. Pertsch). Hayâtî mahlasını taşıyan iki nüshadan biri Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde (Agâh Sırrı Levend Yazmaları, nr. 369/4), diğeri Hasan Özdemir'in hususi kütüphanesinde bulunmaktadır. 5. *Rıdvâniyye*. 914 (1508-1509) yılında tamamlanan dinî-ahlâkî konulu bu mesnevi, şair tarafından 2080 beyit olarak bildirilmişse de Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3330) bilinen tek yazmasında 1743 beyit bulunmaktadır. 6. *Mahzenü'l-esrâr*. Nizâmî'nin aynı adı taşıyan dinî-ahlâkî ve tasavvufî mesnevisinin aynı vezinle yapılmış serbest bir tercümesidir. Hayâtî mahlasını taşıyan tek yazması Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (Agâh Sırrı Levend Yazmaları, nr. 369/1). 7. *Heft-peyker*. Nizâmî'nin *Behrâmnâme* (*Heft-günbed*) adlı mesnevisinin serbest tercümesidir. Sâsânî hükümdarlarından Behrâm'ın av ve çeşitli eğlencelerle geçen günlerini anlatan 4174 beyitlik bu mesnevinin 917-918 (1511-1512) tarihleri arasında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Bilinen iki yazması Hayâtî mahlasını taşımakta olup biri Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde (Agâh Sırrı Levend Yazmaları, nr. 369/2), diğeri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 7575).

Şairin bunlardan başka 104 beyitlik *Kasîde-i Bür'e Tercümesi* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5427; Lâleli, nr. 3733; Lala İsmail, nr. 728), ayrıca *Câmiu'n-nezâir*

(Beyazıt Umumi Ktp., nr. 5782) ile diğer bazı şiir ve nazire mecmualarında da manzumeleri bulunmaktadır.

Bu kadar çok eser vermiş olmasına rağmen Ahmed Rıdvan'ın başarılı bir şair olduğu söylenemez. Mesnevilerinde Ahmedî ve Şeyhî gibi Türk şairleriyle İranlı Nizâmî'yi örnek almış, hatta ele aldığı konular ve onları işleyiş bakımından bu şairleri adım adım takip etmiştir. Diğer şiirleri ise bazı tezkirecilerin de ifade ettikleri gibi, vezinli ve kafiye- li söz olmaktan öteye geçmemektedir. Ancak hamse sahibi olması sebebiyle Türk mesnevîcilikindeki gelişmeyi tes- bit açısından önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed-i Rıdvân, *Dîvan*, TDK Ktp., nr. B 32, vr. 327^b-328^a, 328^b-329^b, 346^b-347^b; Sehi, *Tezkire*, s. 36; Latîfî, *Tezkire*, s. 88; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 149; Abdurrahman Hibri, *Enisû'l-müsâmirîn ft târîh-i Edirne*, DTCF Ktp., İsmail Saip, nr. I/5200, vr. 16^a, 69^b; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Murad Molla, nr. 940, vr. 101^a, 126^a, 270^b; W. Pertsch, *Die Türkischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, Wien 1864, s. 173-174; a.mlf., *Die Türkischen Handschriften der Königlischen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889, s. 457; *Sicill-i Osmânî*, I, 198; O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 115, 177-178; M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 283, 390; Ağâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara 1959, s. 177-195; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 580; a.mlf., "Ahmed Rıdvan'ın İskender-nâmesi", *TD*, sy. 3 (1951), s. 143-151; a.mlf., "Hayâtî'nin İskender-nâmesi", a.e., sy. 4 (1952), s. 195-201; a.mlf., "Ahmed Rıdvan'ın Leylâ vü Mecnûnu", a.e., sy. 7 (1952), s. 389-394; a.mlf., "Ahmed Rıdvan'ın Hüseyin ü Şirin'i", *TDAY Belleten* 1966, Ankara 1967, s. 215-258; İsmail Ünver, *Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler* (doktora tezi, 1975), AÜDTCF Ktp., nr. 205; a.mlf., *Ahmed-i Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti* (doçentlik tezi, 1982), AÜDTCF; a.mlf., *Ahmedî İskender-nâme*, Ankara 1983; a.mlf., "Ahmed Rıdvan'ın İskender-nâmesindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-nâme-i Osman) Bölümü", *TDe.*, VIII (1979), s. 378-379; a.mlf., "Ahmed-i Rıdvân", *TTK Belleten*, L/196 (1986), s. 73-125.

İSMAİL ÜNVER

AHMED RIZÂ

(1858-1930)

Jön Türk hareketi liderlerinden ve Türk siyaset adamı.

Babası, devrin İngiliz kıyafeti modası- na uygun giyindiği için "İngiliz" lakabı-yla tanınmış Şûrâ-yı Devlet ve Âyan Mec- lisi üyelerinden Ali Bey, annesi ise ihti-

da etmiş Avusturyalı asil bir ailenin kızı Nâile Hanım'dır.

Ahmed Rızâ, Beylerbeyi Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Mahrec-i Aklâm'a, da- ha sonra Galata Sarayı Mekteb-i Sultâ- nîsi'ne devam etti. Annesinin tesiriyle küçük yaştan itibaren Batı kültürüyle yetişti, özel hocalardan dersler aldı. Bu arada şiire merak sardı ve henüz on beş yaşında iken birkaç şarkısı bestelendi. Küçüklüğünde astım hastalığına yaka- landığından, çocukluğu Vaniköy sırtla- rındaki çiftliklerinde avcılık yapmak ve bahçe işleriyle uğraşmakla geçti. Me- muriyete Bâbîâlî Tercüme Odası'nda başladı. Daha sonra istifa ederek Antal- ya'da sürgünde bulunan babasının ya- nına gitti. Anadolu'ya yaptığı bu gezi- de yakından gördüğü köylünün sefaleti onu, bunun sebeplerini araştırmaya yö- neltti. Bu durumun, tarımın geriliğin- den ileri geldiği düşüncesiyle Fransa'ya gidip ziraat öğrenimi yapmaya karar verdi. Paris'te üç yıl içinde Grignon Zi- raat Mektebi'ni bitirdi ve uzman ziraat- çı olarak yurda döndü (1884). Ziraat Nezâreti'nde bir memurluğa tayin edildi. Burada, devrin yeni ziraat makinelerini kullanarak bir işletme kurmaya çalıştı- sa da başaramadı. Köylünün geri kalış- nın, onların modern tarım metotlarını bilmeyişlerinden ileri geldiği kanaatiyle Ziraat Nezâreti'nden ayrılarak Maarif Nezâreti'ne geçti. Niyeti, eğitim yolu- la köylünün aydınlanmasına çalışmaktı. Önce Bursa Mülki İdâdî müdürlüğüne, ardından da Bursa Maarif müdürlüğü- ne tayin edildi. Dört yıl sonra bu alanda da bir şey yapamayacağını görerek isti- fa etti (1887) ve Antalya'ya babasının yanına gitti. Fransız ihtilâlî'nin yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle tertiplenen milletlerarası sergiyi ziyaret bahanesi- yle Paris'e gitti (1889) ve orada kaldı.

Paris'e gitmeden önce pozitivizm ve Auguste Comte düşüncesiyle ilgilenmiş olan Ahmed Rızâ, Paris'te bir yandan Sorbonne Üniversitesi'nde târîh-i tabî derslerine, bir yandan da Pierre Laffit- te'in verdiği pozitivizm derslerine de- vam etti. Aynı zamanda pozitivistlerin cemiyetine üye oldu. Cemiyetin düsturu olan "Ordre et progrès" (nizam ve terak- ki) esasına da sonuna kadar bağlı kaldı. Bu kuruluşun yayın organı olan *La Re- vue Occidentale*'de İslâmiyet'i tanıtıcı ve yüceliğini belirtici makaleler yazma- ya başladı. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak Fransız basınında çıkan ya- zılara cevap verdi. 1891'de Osmanlı ka-

dınlarıyla ilgili bir konferansında "hürri- yetperverâne" ifadeler kullandığı gerek- çesiyle yurda dönmesi için Paris sefare- tine merkezden emir verildi. Ahmed Ri- zâ buna uymadığı gibi, İstanbul'a Posta ve Telgraf Nezâreti'ne yazdığı mektup- ta hiçbir gizli cemiyete mensup olmadı- ğını, vatan ve milletin menfaat ve hu- kukunu müdafaa gerektiği zaman bu- nu Paris gazetelerinde yayımlayacağı ya- zılarla yapabileceğini ifade etti. Bir yan- dan da talebeliğini sürdürebilmek için II. Abdülhamid yönetiminden maaş ta- lebinde bulundu. Bu arada ülkelerin iler- leme ve milletlerin geri kalma sebeple- rini incelemeye koyuldu. Bu incelemele- rinden sonra, ülkeyi ve halkı içinde bu- lunduğu tehlikeli durumdan kurtarmak için eğitimden ve müsbet ilimleri yay- maktan başka yol olmadığı sonucuna vardı. Düşüncelerini bir lâyiha halinde Sultan Abdülhamid'e gönderdi (1893). Padişahın teşvik edici cevap vermesi ve fikirlerini bildirmekte devam etmesini istemesi üzerine lâyihalarını gönderme- ye devam etti. Aynı zamanda Sadrazam Cevad Paşa'ya da lâyihaları hakkında arzılar takdim etti.

Ahmed Rızâ padişahı, meşrutiyet reji- minin kötü bir şey olmadığına inandır- mak için şeriatın meşveret usulünü em- rettiğini anlatmaya çalışıyordu. Fakat altıncı lâyihasını da gönderdiği halde hiçbir hareket göremeyince, bunlardan bir sonuç çıkmayacağına kanaat geti- rerek, babasının arkadaşı eski Suriye mebusu Halil Ganem ile temasa geçti ve onun yayımlamakta olduğu Fransız- ca *La Jeune Turquie* gazetesinde siya- sî yazılar yazmaya başladı. Aynı zaman- da Sultan Abdülhamid'e daha önce tak- dim etmiş olduğu reform programını Londra'da *Lâyiha ve Mektub* adlarıyla risâle halinde neşretti.

Ahmed Rızâ, 1889'da İstanbul'da Mek- teb-i Tıbbiyye'de kurulan İttihâd-ı Os- mânî Cemiyeti ile de ilgilenmekte idi. 1891 sonu veya 1892 başlarında cemi- yetin ilk nizam-nâme taslağının Ahmed Rızâ'ya gönderildiği ve onun bu konuda bazı eleştirilerde bulunduğu anlaşılmaktadır. 1892'de cemiyetin ileri ge- lenlerinin tutuklanıp bir süre sonra ser- best bırakılmalarından sonra Jön Türk- ler'in büyük bir kısmı Paris'te toplan- maya başlamıştı.

Ahmed Rızâ'nın yayınları, 1894'te Pa- ris'te oluşmakta olan muhalif Türk gru- bu arasında büyük yankı uyandırdı. Se- lânikli Dr. Nâzım Bey, cemiyetin merkez